

ES PAMATTIESĪBU HARTA

Latvijā

[V]alstu iestādēm

(tiesu, tiesībaizsardzības un administratīvajām iestādēm) ir **svaŗīga nozīme**, lai hartā minētās tiesības un brīvības varētu īstenot praktiski”.

Eiropas Parlaments (2015. g.),
Rezolūcija par pamattiesību stāvokli
Eiropas Savienībā (2013.–2014. gads),
2014/2254(INI), Strasbūra, 2015. gada
8. septembris, P apsvērums

Eiropas Savienības Pamattiesību harta ir ES cilvēktiesību harta. Tajā ir 50 panti, kuros aprakstītas materiālās tiesības un principi, kā arī četri panti, kuros izklāstīti vispārīgi noteikumi. Dalībvalstīm ir pienākums ievērot hartā minētās tiesības un principus ik reizi, kad tās rīkojas saistošo ES tiesību aktu ietvaros. Ja hartas noteikumi ir pietiekami precīzi un neapstrīdami, tie var tieši darboties valstu līmenī, piemēram, valsts tiesas sēžu zālē. Uz hartas noteikumiem, kas uzskatāmi par “principiem”, tiesā var atsaukties tikai tad, ja tie ir ieviesti ar tiesību aktiem vai izpildaktiem.

Dalībvalstīm ir nepārprotams pienākums sekmēt hartas piemērošanu. Šī valsts fakto lapa palīdz īstenot šos centienus, sniedzot hartas izmantošanas piemērus un uzsverot tās nozīmi.

ES Pamattiesību harta kā pienākums: kad Latvijas iestādēm tā ir jāpiemēro?

- ★ Ņemot vērā to, ka ES tiesību akti lielākoties tiek īstenoti valstu līmenī, valstu tiesneši, parlamenta deputāti, valdības ierēdņi un praktizējošie juristi ir galvenie “hartas aģenti”, uz kuriem balstās visa ES sistēma.
- ★ ES Pamattiesību harta galvenokārt ir adresēta pašai Eiropas Savienībai. ES dalībvalstīm tā ir saistoša “tikai tad, ja tās īsteno Savienības tiesību aktus” (hartas 51. pants). Tomēr ES tiesību akti tiešā vai netiešā veidā ietekmē ievērojamu daļu valstu tiesību aktu izstrādes un politikas veidošanas procesa. Ik reizi, kad kāds likumdošanas dokuments, tiesā izskatīta lieta vai faktiskā situācija ietilpst ES tiesību aktu darbības jomā, ES Pamattiesību harta ir piemērojama, var tikt izmantota un uz to var atsaukties saskarsmē ar valsts iestādēm.
- ★ Ne vienmēr ir iespējams novilkt hartas piemērošanas jomas robežas. Jautājums par to, vai harta ir piemērojama, ir būtiski svarīgs ES tiesību aktu pienācīgai īstenošanai. Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras (FRA) rokasgrāmatā “Eiropas Savienības Pamattiesību hartas piemērošana tiesību aktu izstrādes un politikas veidošanas procesā valstu līmenī” (*Applying the Charter of Fundamental Rights of the European Union in law and policymaking at national level*) ir sniegti norādījumi attiecībā uz šo jautājumu.

Kā harta tiek izmantota Latvijā?

Latvijas Satversme

Latvijas Satversme

- ★ Tā tika pieņemta 1922. gada 15. februārī. Tajā ir astoņas nodaļas un 116. pants.
- ★ Lielākā daļa noteikumu, kas attiecas uz pamattiesībām, ir iekļauti VIII nodaļā, kuras nosaukums ir "Cilvēka pamattiesības" (89.–116. pants). Šī nodaļa Satversmē tika iekļauta 1998. gadā, grozot sākotnējo Satversmes redakciju, kurā bija tikai daži noteikumi attiecībā uz pamattiesībām (piemēram, balsstiesības).
- ★ VIII nodaļā uzskaitītās pamattiesības ietver pilsoniskās un politiskās tiesības, kā arī sociālās un ekonomiskās tiesības, kas izteiktas kā atsevišķas tiesības (piemēram, tiesības uz sociālo nodrošinājumu), un kultūras tiesības.

Satversme, ES Pamattiesību harta un ECTK

- ★ ES Pamattiesību harta, ES primārie tiesību akti un **Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija** Satversmē nav minētas.
- ★ Taču Satversmes 89. pantā ir minēts, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem.

ES Pamattiesību hartu piemēro visas ES dalībvalstis, taču ne vienmēr tās potenciāls tiek izmantots pilnībā. Uz hartu nereti atsaucas tiesību aktu izstrādes vai gaidāmo debašu kontekstā valstu parlamentos. Arī valstu iestādes un tiesas nereti atsaucas uz hartu savos lēmumos un nolēmumos. Piemēri no Latvijas:

★ Valsts tiesību akti: pārvietošanās brīvība (45. pants)

Latvija 2017. gadā grozīja savu **Nacionālās drošības likumu**, reaģējot uz drošības apdraudējumiem, kas saistīti ar radikalizāciju un ekstrēmismu Eiropā. Ar grozījumiem iekšlietu ministram tika deleģētas tiesības pieņemt lēmumu par aizliegumu personai izceļot no valsts, ja ir pietiekams pamats uzskatīt, ka minētā persona plāno iesaistīties teroristiskās darbībās vai bruņotos konfliktos ārvalstīs. Tiesību akta grozījums tika izvērtēts, lai nodrošinātu tā atbilstību ES Pamattiesību hartas 45. pantam (pārvietošanās brīvība), nosakot, ka uz pārvietošanās brīvību var attiecināt ierobežojumus, ko nosaka likums un kuri ir noteikti sabiedrības interesēs.

★ Valsts tiesas: privātās un ģimenes dzīves neaizskaramība (7. pants) un personas datu aizsardzība (8. pants)

Augstākā tiesa 2017. gadā (**A420471613 (SKA-276/2017)**) atsaucās uz ES Pamattiesību hartas 7. un 8. pantu, izskatot lietu par tiesībām publicēt internetā rakstu, kas iepriekš publicēts papīra formātā. Cita starpā radās jautājums par to, vai tiesības veidot ziņu arhīvu, kurā tiktu saglabāts arī attiecīgais raksts, kuras izriet no tiesībām uz vārda brīvību, būtu jāierobežo, pamatojoties uz datu aizsardzības apsvērumiem, ja iepriekš publicēto datu subjekts tam nav nepārprotami piekritis.

★ Valsts tiesas: tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu (47. pants)

Latgales apgabaltiesa 2017. gadā (C12242916 (CA-0143-17)) izskatīja jautājumu par to, vai pieteikuma iesniedzējs, kurš ir atbrīvots no tiesas izdevumu nomaksas, taču lietā ir zaudējis, ir atbrīvots arī no atbildētāja juridiskās palīdzības izdevumu segšanas. Nolemjot, ka tiesības uz tiesisko pārstāvību ir gan fizisku personu, gan juridisku personu pamattiesības, tiesa atsaucās uz ES Pamattiesību hartas 47. pantu.

Hartas sniegtā pievienotā vērtība

Harta ir juridiski saistošs dokuments. Tajā ir izklāstītas pilsoniskās un politiskās tiesības, kā arī ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības. Turklāt to vēl vairāk pastiprina ES tiesību aktu juridiskais spēks – tiem nereti ir tieša ietekme, un tie principā un atšķirībā no starptautiskajiem tiesību aktiem ir uzskatāmi par pārākiem nekā valsts tiesību akti. Taču daudzās situācijās var nebūt iespējams tiešā veidā atsaukties uz hartas noteikumiem, piemēram, tādēļ, ka attiecīgais hartas noteikums ir princips nevis tiesības, nav ieviests ar tiesību aktu vai izpildaktu, kā citādi nav tieši piemērojams vai arī vispār nav piemērojams, jo attiecīgais jautājums neietilpst ES tiesību aktu darbības jomā. Harta jebkurā gadījumā palīdz uzlabot izpratni par tiesībām. Tajā skaidri ir noteiktas tiesības un principi, kuri visbiežāk nav skaidri noteikti citos starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos, piemēram, Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā (kā redzams 1. attēlā). Atšķirībā no Eiropas Padomes Eiropas Sociālās hartas ES Pamattiesību harta neparedz iespēju ievērot tikai atsevišķus tās noteikumus; dalībvalstīm ir saistoši visi tās noteikumi.

Tā kā harta tiešā veidā attiecas uz ļoti plašu tiesību spektru, var būt lietderīgi palielināt izpratni par tiesībām valstu līmenī. Turklāt valstu tiesas nereti izmanto hartu, lai interpretētu vai

- ECTK nav līdzvērtīga noteikuma
- Plašāki noteikumi nekā ECTK
- Tāda pati aizsardzība kā ECTK
- ES kontekstam piemērots noteikums

Piezīme. Attēla pamatā ir hartas noteikumu skaidrojumi un abu dokumentu teksta salīdzinājums, kas ļauj parādīt, kā harta palīdz uzlabot izpratni par tiesībām (atsevišķas tiesības, kas nav skaidri noteiktas ECTK, ir iekļautas Tiesas judikatūrā un nespēcīstām tādējādi ir mazāk zināmas).

Avots: FRA, 2018. gads

1. attēls. Kādas tiesības ir iekļautas hartā? Hartas un Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (ECTK) salīdzinājums

Hartas panti un ECTK teksts: tvēruma atšķirības un līdzvērtība

1.–5. pants. Cieņa

- 1. Cilvēka cieņa
- 2. Tiesības uz dzīvību
- 3. Tiesības uz personas neaizskaramību
- 4. Spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodu aizliegums
- 5. Verdzības un piespiedu darba aizliegums

6.–19. pants. Brīvības

- 6. Tiesības uz brīvību un drošību
- 7. Privātās un ģimenes dzīves neaizskaramība
- 8. Personas datu aizsardzība
- 9. Tiesības stāties laulībā un tiesības izveidot ģimeni
- 10. Domu, pārliecības un ticības brīvība
- 11. Vārda un informācijas brīvība
- 12. Pulcēšanās un biedrošanās brīvība
- 13. Humanitāro un eksaktu zinātņu brīvība
- 14. Tiesības uz izglītību
- 15. Brīvība izvēlēties profesiju un tiesības strādāt
- 16. Darījumdarbības brīvība
- 17. Tiesības uz īpašumu
- 18. Patvēruma tiesības
- 19. Aizsardzība pārvietošanas, izraidīšanas vai izdošanas gadījumā

20.–26. pants. Vienlīdzība

- 20. Vienlīdzība likuma priekšā
- 21. Diskriminācijas aizliegums
- 22. Kultūru, reliģiju un valodu daudzveidība
- 23. Viriešu un sieviešu līdztiesība
- 24. Bērnu tiesības
- 25. Vecāka gadagājuma cilvēku tiesības
- 26. Invalidu integrācija

27.–38. pants. Solidaritāte

- 27. Darba ņēmēju tiesības uz informāciju un konsultācijām uzņēmumā
- 28. Tiesības uz kolektīvām sarunām un rīcību
- 29. Tiesības izmantot darbā iekārtošanas pakalpojumus
- 30. Aizstāvība nepamatotas atļaišanas gadījumā
- 31. Godīgi un taisnīgi darba apstākļi
- 32. Bērnu darba aizliegšana un strādājošu jauniešu aizsardzība
- 33. Ģimenes dzīve un darbs
- 34. Sociālais nodrošinājums un sociālā palīdzība
- 35. Veselības aizsardzība
- 36. Pieeja pakalpojumiem ar vispārēju tautsaimniecisku nozīmi
- 37. Vides aizsardzība
- 38. Patērētāju tiesību aizsardzība

39.–46. pants. Pilsonu tiesības

- 39. Tiesības balsot un tiesības kandidēt EP vēlēšanās
- 40. Tiesības balsot un tiesības kandidēt pašvaldību vēlēšanās
- 41. Tiesības uz labu pārvaldību
- 42. Tiesības piekļūt dokumentiem
- 43. Eiropas Ombuds
- 44. Tiesības iesniegt lūgumrakstu (EP)
- 45. Pārvietošanās un uzturēšanās brīvība
- 46. Diplomātiskā un konsulārā aizsardzība

47.–50. pants. Tiesiskums

- 47. Tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu
- 48. Nevainīguma prezumpcija un tiesības uz aizstāvību
- 49. Noziedzīgu nodarījumu un sodu likumības un samērīguma principi
- 50. *Ne bis in idem*

pamatīgāk izstrādātu valstu tiesību aktus – pat tos, kas neietilpst ES tiesību aktu darbības jomā.

Salīdzinot hartu ar ES dalībvalstu konstitūcijām, ir redzams, ka hartas teksts attiecībā uz noteiktām tiesībām daudzos gadījumos ir skaidrāk formulēts. Piemēram, Latvijā dažādas hartā minētās tiesības nav precīzi atspoguļotas valsts konstitūcijā – piemēram, darījumdarbības brīvība (16. pants), darba ņēmēju tiesības uz informāciju un konsultācijām uzņēmumā (27. pants), tiesības izmantot darbā iekārtošanas

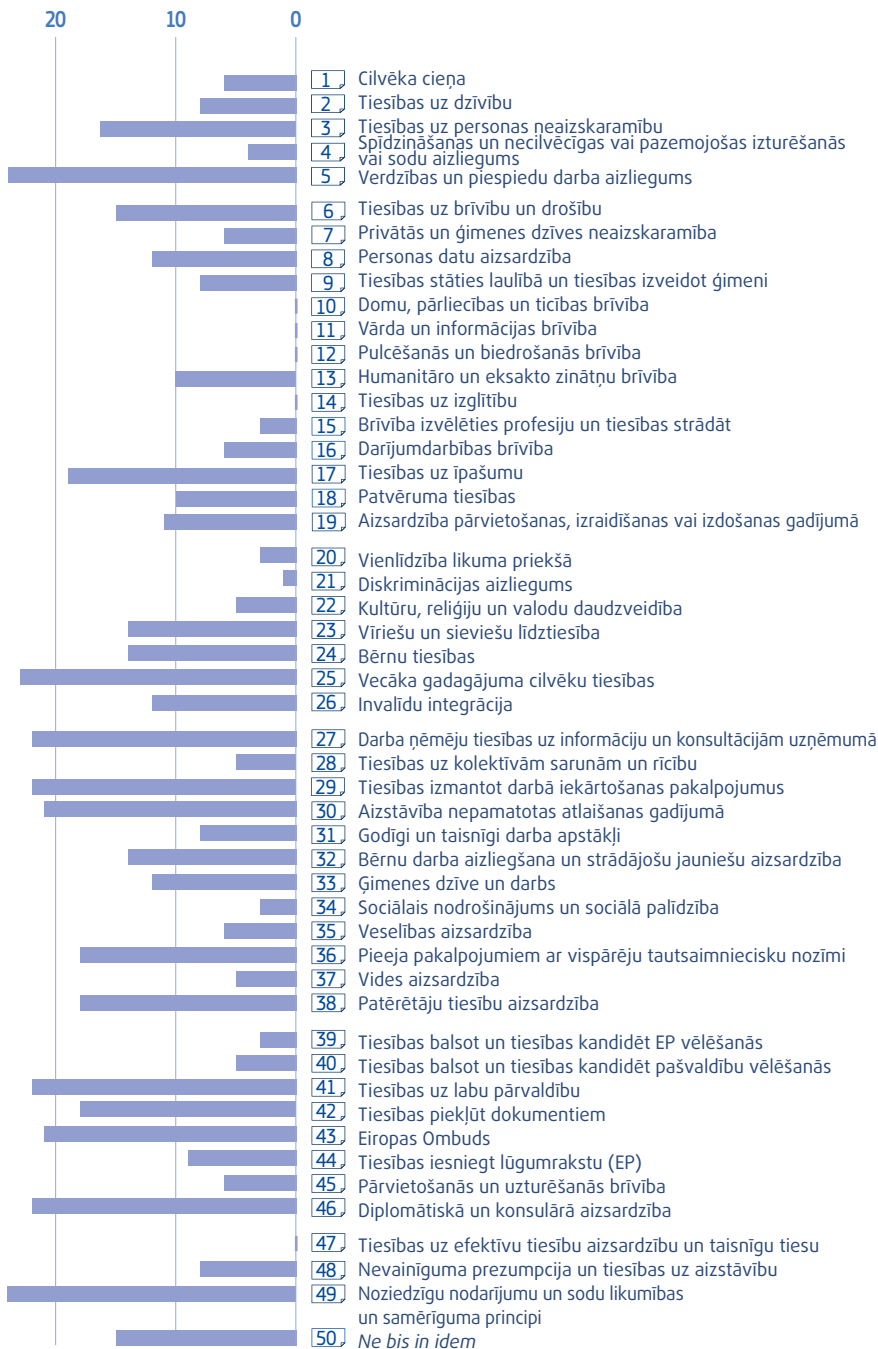
pakalpojumus (29. pants), pieeja pakalpojumiem ar vispārēju tautsaimniecisku nozīmi (36. pants), tiesības piekļūt dokumentiem (42. pants) un tiesības netikt divreiz tiesātam vai sodītam par to pašu noziedzīgo nodarījumu (50. pants). Tas, ka konstitūcijā nav minētas konkrētas tiesības, nekādā gadījumā nenozīmē, ka tiesiskā kārtība tās neaizsargā. Taču, ja konstitūcijā ir skaidri noteiktas garantijas, šīs tiesības kļūst uzskatāmākas un tātad arī vieglāk īstenojamas. Tādējādi harta var nostiprināt mazāk zināmas tiesības.

2. attēls. Vai harta palīdz uzlabot izpratni par tiesībām? Hartas un valstu konstitūciju salīdzinājums

To ES dalībvalstu skaits uz katru hartas pantu, kuru konstitūcijās nav attiecīgajam pantam līdzvērtīgu un precīzi formulētu noteikumu

Piezīme. Attēla pamatā ir hartas un ES dalībvalstu (izņemot Apvienoto Karalisti) rakstisko konstitūciju teksta salīdzinājums, kas ļauj parādīt, kuri hartas noteikumi, visticamāk, palīdzēs uzlabot izpratni par tiesībām. Tika uzskatīts, ka ES kontekstam raksturīgās tiesības (hartas panti, kas 1. attēlā iekrāsoti gaiši dzeltenā krāsā) ir atspoguļotas valstu konstitūcijās, ja tajās ir līdzvērtīgi noteikumi (piemēram, konstitūcijas noteikums par valsts ombudu).

Avots: FRA, 2018. gads

1.-5. pants.
Cieņa

6.-19. pants.
Brīvības

20.-26. pants.
Vienlīdzība

27.-38. pants.
Solidaritāte

39.-46. pants.
Pilsoņu tiesības

47.-50. pants.
Tiesiskums

ES Pamattiesību harta: *jauns instruments*

- ★ Hartu izstrādāja Eiropas Konvents. Konventa sastāvā bija 15 pārstāvji no toreizējām 15 ES dalībvalstīm, 46 parlamenta deputāti (16 Eiropas Parlamenta deputāti un 30 valstu parlamentu deputāti) un viens Eiropas Komisijas pārstāvis. Konvents apspriedās arī ar pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem.
- ★ Eiropas Parlaments, Eiropas Komisija un ES Padome svinīgi izsludināja hartu 2000. gada decembrī.
- ★ Līdz ar Lisabonas līguma stāšanos spēkā 2009. gada 1. decembrī harta kļuva juridiski saistoša. Tas ir samērā jauns juridisks instruments, kas valstu līmenī tiek izmantots aizvien vairāk.

Plašāka informācija

- ★ **ES Pamattiesību harta**, pieejama *EUR-Lex* vietnē.
- ★ Eiropas Konventa prezidija **Paskaidrojumi attiecībā uz Pamattiesību hartu**.
- ★ **Charterpedia** – *FRA* tīmekļa vietne, kurā apkopota ar Pamattiesību hartu saistīta informācija, cita starpā arī valstu judikatūra.
- ★ **ES Pamattiesību hartas lietotne** – *FRA* lietotne, ar ko var jebkurā laikā un vietā aplūkot ES Pamattiesību hartā minētās tiesības, kā arī valsts un EST judikatūru, kurā ir atsauces uz hartu.
- ★ *FRA* (2018. g.), **Eiropas Savienības Pamattiesību hartas piemērošana tiesību aktu izstrādes un politikas veidošanas procesā valstu līmenī (*Applying the Charter of Fundamental Rights of the European Union in law and policymaking at national level*)**, Luksemburga, Publikāciju birojs.
- ★ *FRA* (2018. g.), Atzinums Nr. 4/2018, **Ar Pamattiesību hartas īstenošanu saistītie izaicinājumi un iespējas (*Challenges and opportunities for the implementation of the Charter of Fundamental Rights*)**.
- ★ **Tematiskās FRA–Eiropas Padomes/ECT rokasgrāmatas par Eiropas tiesību aktiem:** Diskriminācijas aizliegums (2018. g.), Patvērums (2014. g.), Datu aizsardzība (2018. g.), Bērnu tiesības (2015. g.) un Tiesu iestāžu pieejamība (2016. g.).
- ★ *FRA* ikgadējais Ziņojums par pamattiesībām ietver **īpašu nodaļu**, kas veltīta hartas izmantošanai valstu līmenī.
- ★ Eiropas Komisija, **Gada ziņojumi par ES Pamattiesību hartas piemērošanu**.

FRA – EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AĢENTŪRA

Tālr. +43 158030-0, fakss +43 158030-699

fra.europa.eu

 [facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)

 twitter.com/EURightsAgency

 [linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)

Printed by Bietlot in Belgium

© FRA, 2019

Luksemburga: Eiropas Savienības
Publikāciju birojs, 2019

Print ISBN 978-92-9474-112-7 doi:10.2811/348732 TK-01-18-748-LV-C
PDF ISBN 978-92-9474-111-0 doi:10.2811/25905 TK-01-18-748-LV-N

Eiropas Savienības
Publikāciju birojs